

SOME ARCHAIC VIETNAMESE WORDS

IN NGUYỄN TRÃI'S POEMS

Nguyễn Đình-hòa

In a paper¹ presented at the 1975 International Conference on Sino-Tibetan Languages and Linguistics at Berkeley, California, I indicated that 阮薦 Nguyễn Trãi's (1380-1442) Quốc-âm Thi-tập 國音詩集 [Collected Poems in the National Language] contains a number of archaic words. A year or so later, I was able to compare that quốc-ngữ (romanized) version of the work, transcribed and edited by Trần Văn Giáp and Phạm Trọng Điềm (1956), with another, transcribed and edited by Đào Duy Anh (1969, 1976) as part of Nguyễn Trãi Toàn-tập 阮薦全集 [Complete Words of Nguyễn Trãi], as well as with the nôm text² dated 1868.

This paper will present fifty lexemes which were used as free words in Nguyễn Trãi's time, but which are found only in compounds or in rare contexts in modern Vietnamese. Each of these archaic lexemes will be followed by its nôm character(s), its meaning, and its occurrences in the 254 vernacular poems left by the famous scholar-statesman whose six-hundredth birthday was observed by UNESCO in 1980.

1. âu 憂, 歐 'to worry'. Cf. Modern VN lo-âu.

18.8 Chẳng âu ngặt, chẳng âu già.

庄 謳 兀 庄 謳 羈

30.8 Tư hào chưa báo, hãy còn âu.

絲 毫 清 報 矣 群 歐

31.3 Nhà còn thi-lễ, âu chi ngặt.

茹 群 詩 禮 歐 之 兀

68.7 Còn có một lòng âu việc nước.

群 固 茂 悉 謳 役 諾

¹ "The Language of Nguyễn Trãi: A Sampling of Fifteenth-Century Vietnamese," Paper presented at the Eighth International Conference on Sino-Tibetan Languages and Linguistics, University of California at Berkeley, October 1975. For a bibliography on the nôm script, see Nguyễn Đình-hòa 1979.

² I am grateful to Professor Hoàng Xuân-Hãn for a copy of the nôm version—hard to find and thought to have been lost until 1954—as well as for valuable (oral and written) teachings on the Vietnamese demotic script.

72.5 Những vì chúa thánh âu đời trị.

仍為主聖謳英治

116.4 Vàng thật âu chi lửa thiêu.

黃實謳之炤燒

121.2 Được ít chẳng mừng, mất chẳng âu.

得少拯明拱拯謳

2. bát 扒 'right-hand side'. Cf. vắt, the plowman's order to his water-buffalo to turn right, as opposed to cay.

42.1 Chèo lan bẻ bát thuở tà-dương.

掉蘭開扒課斜陽

3. bát 扒 'span'.

45.1 Bảy tám mươi bằng một bát tay.

七十八幾平幾扒腮

4. bợ 把 'to flatter'. Cf. Modern VN bợ đỡ, bợ dít.

11.4 Ngày vắng xem hoa bợ cây.

時永粘花把核

Đào Duy Anh has bẻ 'to trim' (p. 711).³

5. bui 盃 'only'.

26.8 Bui một lòng người cực hiểm thay.

盃幾惡得極險台

83.8 Bui một ta khen ta hữu tình.

盃幾些嗜些有情

6. chác 卓 'to buy'. Cf. Modern VN đổi chác 'to barter'.

189.3 Túi đã không tiền khôn chác rượu.

罈也空錢坤卓酌

7. chăm 沉 'to sew, mend, patch'.

124.4 Mùa qua chăm bức áo sen.

務戈沉幅襖蓮

134.3 Đông hiem giá lạnh chăm mền kếp.

冬嫌這冷沉綿甲

8. chầy 遲 'late, long'.

137.2 Ai học thì hay mưa lệ chầy.

埃寧報哈馬辰遲

³ Trần Xuân Ngọc-Lan (1981:24) more recently gave the reading trở 'to turn over [one's body, an object].

167.3 Một phát khách chầy còn thảy hỏi.

蔑 簇 客 迟 群 体 晦

171.8 Của ấy nào ai từng được chầy.

貼 意 市 埃 曾 特 迟

9. chung 蒸 'of, from'. Cf. Hanic⁴ chi 之, 於.

10.1 Sang cùng khó bởi chung giới.

聾 共 庫 黜 蒸 奎

80.7 Ngoài chung phận ấy cầu dẫu nữa.

外 蒸 分 意 求 兜 女

122.5 Sự thế chung ta dầu đạm-bạc.

事 世 蒸 些 油 淡 泊

10. cóc 谷 'to know'. Cf. Hanic giác 覺. Also cóc, 𪗇.

20.7 Từng ni cóc được bề hơn thiệt.

從 尼 谷 特 皮 欣 舌

33.4 Có thân thì sá cóc chung thân.

固 身 扣 舍 谷 蒸 身

47.1 Có thân thì cóc khá làm sao.

固 身 扣 谷 可 潔 牢

85.2 Chẳng cóc nhân sinh gửi chơi.

拯 谷 人 生 改 制

104.8 Có ai cóc được máy cười cười.

固 埃 谷 特 其 畸 畸

151.7 Thế-gian ai có thì cóc.

世 間 埃 固 扣 谷

11. đạm 淡, 攏 'to draw, sketch, trace'.

19.5 Giang-son đạm được đồ hai bức.

江 山 淡 特 圖 如 幅

12. dip 𪗇 'before, formerly'.

62.3 Dip huyện hoa còn quyền khách.

鞞 縣 花 群 脊 客

162.3 Dip còn theo tiên gác phượng.

曠 群 曉 仙 閣 鳳

200.1 Dip trúc còn khoe tiết cùng.

曠 竹 群 誇 節 勁

⁴ This term has been proposed by Schneider (1981, 1982: personal communications).

13. đổi 唯 'to follow (up), continue'. Cf. Modern VN theo đổi.

188.3 Tước thưởng càng ngày càng đổi chịu.

爵賞強暉強唯召

14. để 底 'to leave behind, abandon'.

8.1 Đã mấy thu nay để lệ nhà.

、
奄介秋尼底例茹

Trần Văn Giáp's gloss is 'to follow', but actually the author of the poem had abandoned his family tradition of living in retirement amidst nature.

15. đôi¹ 隊 'maid-servant'.

1.3 Con đôi trốn, đường ai quyền.

昆隊遁揚埃脊

16. đôi² 隊 'to follow'. Cf. theo đôi.

132.3 Văn-chương chép lấy đôi câu thánh.

文章削秘隊勾聖

160.2 Lui tới đôi thì miễn phận an.

雷細隊却免分安

162.2 Đôi phận mà yên há sở cầu.

隊分麻安呵所求

17. đôi³ 隊 'several; every'.

41.2 Đôi nước non, chơi quản dầu.

隊諾嶽制管油

45.5 Nhật nguyệt soi đôi chôn hiện.

日月燭隊淮現

62.5 Đành hay thương-hải đôi thì biên.

停咄滄海隊却變

75.5 Qua đôi cảnh chép câu đôi cảnh.

戈隊景削勾隊景

18. đon dùng/rùng 衰用 'to add up, gather' (Trần Văn Giáp and Phạm Trọng Điềm 1956: 157).

207.4 Hoa nguyệt đon dùng mây phát lạnh.

花月衰用尔發冷

19. đôi 堆 'to question, deny'. Cf. đôi co, found in Poem 91.

13.2 Thua đực bằng cờ ai kẻ đôi.

輸特朋碁埃几堆

91.8 Đôi co ai dễ kém chi ai.

堆姑埃易劍之埃

In Modern VN, đôi co means 'to compare, contrast, confront (two versions of the same story--as in court)'.
20. han 嘆 'to inquire'. Cf. Modern VN hỏi han.

23.8 Thấy có ai han chớ dãi dãi.

覓固埃嘆渚代騰

133.6 Khó ở kinh-thành thiếu kẻ han.

庫於京城少几嘆

21. hằng 恒 'constantly, often'. Cf. Hanic thường 常.

12.3 Nghiệp cũ thi thư hằng một chút.

業窳詩書恒淺職

18.3 Song viết hằng lệ phiên sách cũ.

双日恒例片册窳

23.1 Ngày tháng kê khoai những sản hằng.

時胸替芋仍產恒

92.4 Sừng hằng những mọc qua tai.

鯨恒仍木戈腮

139.2 Hai ấy hằng lệ sự thế-gian.

尔意恒例事世間

Because of a taboo, thường had to substitute for hằng under the Nguyễn dynasty (1802-1945) (Trần Văn Giáp and Phạm Trọng Điềm 1956:42).

22. khiến 遣 'to cause to...'

128.8 Khiến chớ cho qua một đạo thường.

遣渚朱戈淺道常

23. khó 庫 'poor, needy, lowly'.

10.1 Sang cùng khó bởi chung giới.

聳共庫黜蒸柸

43.3 Khó bên mới phải người quân-tử.

庫卜買沛得君子

58.7 Khó miễn vui, chẳng thừa trách.

庫免孟庄所責

72.7 Thừa chỉ ai rằng thì khó ngặt.

承旨埃浪扣庫兀

77.1 Giàu chẳng kịp, khó còn bằng.

霸庄及庫群朋

133.6 Khó ở kinh-thành thiếu kẻ han.

庫於京城少几嘆

139.1 Giàu người hợp, khó người tan.

霸得合庫得散

24. khôn 坤 'difficult'.

1.5 Ao bới hẹp hòi khôn thả cá.

沟黝狭回坤且耐

7.4 Thuyền mọn khôn đua bể lục kinh.

船罽坤都激六經

6.6 Khôn biết lòng người vắn dài.

坤別悉得烟戩

65.5 Cơm áo khôn đèn Nghiêu Thuân trị.

餽襖坤田堯舜治

25. khúng 肯 'to consent to'

14.7 Thuyền mọn còn chèo chằng khúng đở.

船罽群掉拯肯杜

54.7 Cốt lãnh hồn thanh chằng khúng hoá.

骨冷魂清庄肯化

92.1 Đường cơ ai kẻ khúng nhường ai.

當機埃几肯讓埃

26. lê 戾 'to fear'. Cf. Modern VN e lê.

48.8 Cầu ai khen liền lê ai chê.

求埃嗜免戾埃咬

134.4 Hạ lệ mồ hôi kết áo đơn.

夏戾戊灰結襖單

160.4 Quét hiên ngày lệ bóng hoa tan.

括軒時戾俸花散

199.4 Khoan khoan những lệ ác tan vừng.

寬匕仍戾鴉散葷

The noun thỏ 兔 would fit the context better than ác 鴉 (Đào Duy Anh, p. 822).

27. liên 免 'and'. Cf. Modern VN lãn.

2.8 Đạo làm con liền đạo làm tôi.

道濼昆免道濼碎

48.8 Cầu ai khen liền lê ai chê.

求埃嗜免戾埃咬

28. móng 夢 'germ, sprout'. Cf. Modern VN mầm móng.

25.1 Có móng tự nhiên lại có cây.

固夢自然吏固核

29. mựa 馬罵 'do not...'

10.6 Trung hiếu niệm xưa mựa nữ rời.

忠孝念初馬女移

25.6 Nghĩa nhân lễ trí mựa cho khuấy.

義仁禮智馬朱亏

44.7 Làm người mựa cây khi quyền-thế.

濫得馬忌欺權勸

91.2 Mựa cây sang, mựa cây tài.

馬忌廊馬忌才

137.2 Ai học thì hay mựa lệ chầy.

埃夸扣咭馬戾泥

140.6 Chê khen mựa ngại tiếng chê khen.

吱嗜馬矜啗吱嗜

30. nài chi 奈之 'not to mind; why should you need?'

4.4 Áo mặc nài chi gấm là.

襖默奈之錦羅

31. náu 耨 'to take shelter, hide'.

33.1 Náu về quê cũ bấy nhiêu xuân.

耨術圭窶閉饒春

54.3 Non lạ nước thanh làm náu.

嫩遷諾清溫翻

Đào Duy Anh (p. 413) has dầu for the graph 翻, dầu.

153.8 Đông-giang được náu một dài câu. (?)

桐江特報茂蔓鈎

Đào Duy Anh (p. 447) has nân for the graph 報, noãn.

32. năng 能 'to know, be acquainted with'.

5.8 Năng mấy sơn-tăng làm bạn ngâm.

能某山僧濫伴吟

33. ngặt 兀 'poor, needy'. Cf. Modern VN nghèo.

10.7 Con cháu chớ hiềm song viết ngặt.

昆昭渚孃双日兀

18.8 Chàng âu ngật, chàng âu già.

庄謳兀 庄謳羸

29.5 Nhà ngật túi không tiền máu tử.

茹兀袴空錢母子

31.3 Nhà còn thi-lễ âu chi ngật.

茹群詩禮歐之兀

46.6 Nhà ngật quan thanh lạnh nữa đèn.

茹兀官清冷女烟

122.7 Vũ truyền thiên-hạ Nhan Uyên ngật.

禹傳天下顏淵兀

140.5 Khó ngật hãy bền lòng khó ngật.

庫兀矣駢悉庫兀

168.2 Dầu ngật ta vui đạo ta.

油兀些盃道些

34. ngheo 饒 'difficult'. Cf. Modern VN ngật nghèo.

32.6 Sự thế bằng cờ bước bước ngheo.

事世平碁北北堯

46.5 Thì ngheo sự biến nhiều bằng tóc.

扣堯事變饒平避

131.6 Thuở ngheo thì biết có tôi lành.

課饒扣別固碎冷

35. ngõ 午 'so that, so as to'. Cf. Modern VN ngõ hầu.

4.6 Đất cày ngõ ải rảnh ương hoa.

坦耜午隘畛秧花

37.4 Lui: ngõ được đất nho-thần.

醜午特坦儒臣

143.6 Kết bạn thông mai ngõ phi nguyên.

結伴椿梅午丕願

195.4 Ốc dương hoà lại ngõ dùng chân.

沃陽和吏午停真

36. phen 蕃 'to compare'.

180.7 Bằng rông nọ ai phen kịp.

朋蜂奴埃蕃及

217.5 Danh thơm Thượng-uyên còn phen kịp.

名資上苑群蕃及

37. phô 鋪 '[pluralizer]'. Cf. Modern VN chúng, các.

192.1 Nhân bảo phô bay đạo cái con.

恩保鋪悲道丐昆

Trần Văn Giáp - Phạm Trọng Điềm (1956) have phô bày.

38. quanh 蔓 'deserted'. Cf. Modern VN hiu quanh.

29.4 Câu quanh cây nhàn dưỡng mỡ thân.

鈎蔓蕪閒養某身

31.1 Am quanh thiêu hương đọc ngũ kinh.

庵蔓燒香讀五經

39. rập 立 'to help, assist'.

184.4 Rập chúa hàng ngay liền cần.

立主恒甞免勤

40. rợ 纜 'rope; string, twine'.

137.3 Rợ đứt khôn cầm bà ngựa dữ.

纜担坤拏娑馭獎

176.3 Rợ nọ có đai nào có đứt.

纜怒固唯帀固担

41. rụng 動 '[of leaf] to fall'.

5.3 Rụng nhiều cây rợ hoa chầy rụng.

稜饑核葉花遞動

Trần Văn Giáp - Phạm Trọng Điềm (1956) as well as Đào Duy Anh (1956) have động.

42. tam 三 'younger sibling'. Cf. Modern VN em.

64.6 Mây khách khứa, nguyệt anh tam.

遷客次月娶三

139.6 Bếp lạnh anh tam biêng hời han.

灶冷娶三丙晦嘆

174.1 Tuy rằng bốn bề cũng anh tam.

雖浪界波共英三

43. thìn 辰 'to guard, preserve, conserve'. Cf. (giữ) gìn.

127.3 Hết kính hết thìn bề tiến thoái.

歇敬歇辰皮進退

139.8 Ta thìn nhân nghĩa chớ loạn đon.

些辰仁義渚乱單

193.6 Tính quen khinh bạc bướm chẳng thìn.

性 涓 輕 泊 蝶 拯 辰

201.2 Lòng xuân nhọn động át khôn thìn.

蕊 春 忍 動 乙 坤 辰

44. thuộc 燕 'acquainted with'.

26.3 Non cao non thấp, mây thuộc.

嫩 高 嫩 舒 雲 燕

45. tịn 羨 'to finish, exhaust'.

2.4 Tìm thanh trong vắt tịn chè mai.

尋 清 中 日 羨 荼 梅

17.3 Song im hương tịn khói sơ tàn.

窓 陰 香 羨 燭 初 殘

Đào Duy Anh (p. 704) says that in the provinces of Thanh-hoá and Nghệ-tĩnh tịn is used instead of tận 'all the way to'.

46. trại 豸 'to deviate'.

2.7 Bui có một niềm chẳng nữ trại.

盃 固 殘 念 庄 女 豸

188.1 Trung cần há nữ trại cần xung.

忠 勤 呵 女 豸 介 称

According to Schneider (1979: 17), the reading trễ 'tardy' used by TVG-PTĐ in Poem 2 and by ĐDA in both Poems 2 and 188 is incorrect.

47. tróc 祿 'top of the head'

159.8 Hồ xanh xanh ở tróc đầu.

虎 撐 乙 於 祿 頭

48. tua 須 'should, ought to'.

10.5 Liêm cần tiết cả tua hằng năm.

廉 勤 節 奇 須 恒 掄

59.7 Nhìn thấy Ngu-công tua sá hỏi.

忍 覓 愚 公 須 舍 悔

175.2 Tua hay thừa phận chó còn nản.

須 咄 所 分 渚 群 唯

49. tượng 象 'perhaps, maybe, seemingly'.

12.4 Duyên xưa hương lửa tượng ba thân.

緣 初 香 火 象 巴 身

45.8 Tượng có giới bày đặt vay.

象 固 空 排 違 為

103.2 Tượng thấy ba thân đã có duyên.

象 寬 匹 身 屯 固 緣

50. vây 團 'to have a happy reunion/meeting'.

75.3 Áng cục thông quen vầy bầu bạn.

盎 菊 椿 涓 團 部 伴